

Agrarische afzet via korte ketens in Utrecht

Gabe Venema, Marcel Vijn, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandontwikkeling.

Het ministerie van LNV heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen er toe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in een eenmalige sessiebijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

De provincie Utrecht heeft in 2020 rond de 2.321 primaire agrarische bedrijven. Bijna 14,3% van deze bedrijven, in totaal 334 bedrijven, zet (een deel van hun) producten af via een korte keten, oftewel via geen of 1 schakel tussen de producent en de consument. Melkveehouderij is het grootste bedrijfstype in de provincie, ruim 10% van de bedrijven levert producten via een korte keten. Dit aandeel ligt aanzienlijk hoger in de blijvende teelt (waaronder fruitteelt), overig tuinbouw (waaronder boomkwekerij) en de leghennenhoudery. Deze bedrijven hebben relatief veel producten met weinig bewerking om te consumeren

Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korte keten bedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Utrecht, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	128	7,0%	-1,4%
Blijvende teelt	166	40,4%	-4,7%
Glastuinbouw	28	14,3%	-11,6%
Leghennen	31	38,7%	-12,8%
Melkvee	1.064	10,6%	2,7%
Overig graasdier	676	9,0%	-1,7%
Overig landbouw	173	23,7%	10,3%
Overig tuinbouw	55	45,5%	13,7%
Totaal	2.321	14,3%	0,6%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 334 korteketenbedrijven is ruim een derde een melkveebedrijf (figuur 1). Ruim 20% is een blijvendeteeltbedrijf (vooral fruitteelt) en ongeveer 18% valt onder het type overig graasdierhouderij. In deze laatste groep zijn het vooral de typen overig rundvee, schapenhouderij en geitenhouderij.

De provincie Utrecht scoort met het aandeel korteketenbedrijven (14,3%) hoger dan het landelijke aandeel (13,7%).

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio Utrecht, a), b) per regio ingedeeld naar bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Utrecht; b) De omvang van de cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven

Bron: Landbouwtelling.

Ontwikkeling korte ketens 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 257 bedrijven (11,6% van het aantal bedrijven) naar 334 (14,3%). Sterke toenames zien we bij de in Utrecht kleinere bedrijfstypen leghennenhouderij en overig tuinbouw (waaronder boomkwekerij), maar ook in de akkerbouw is een grote stap gezet. In de grote bedrijfstypen melkveehouderij en overig graasdierhouderij was er een toename van enkele procentpunten. In de glastuinbouw en fruitteelt is een kleine terugval te constateren.

De ontwikkeling in Utrecht in zijn geheel komt overeen met de ontwikkeling op nationaal niveau: een stijging van 10,4% naar 13,6% in het aandeel korteketenbedrijven. Wel zien we verschillen in de percentages tussen provincies, met als uitschieter Limburg met 20%. De provinciale verschillen hebben sterk te maken met de aanwezigheid van bedrijfstypen per provincie. Een belangrijk aspect daarbij is de mate waarin bewerking van producten nodig is voordat het kan worden verkocht.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

Een beperkt deel van het aantal bedrijven in Utrecht is qua economische omvang zeer groot (90 bedrijven, tabel 2). Bijna een op de drie van deze bedrijven zet producten af via de korte keten, beduidend hoger dan het landelijke percentage. In bijna alle onderscheiden SVC-klassen scoort het percentage korteketenbedrijven in Utrecht hoger dan het landelijk niveau. De groep zeer klein (in totaal 860 bedrijven) blijft enigszins achter.

De meeste bedrijven in Utrecht hebben een bedrijfshoofd in de leeftijdscategorie van 50 tot 65 jaar oud, gevolgd door de 65-plussers. In deze beide groepen bevinden zich maar liefst 235 korteketenbedrijven, aanzienlijk meer dan de generatie bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (in totaal 85 bedrijven). De twee jongere leeftijdscategorieën scoren ook iets lager dan landelijk met het aandeel korteketenbedrijven.

Op de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar is de opvolgingssituatie bekend. Het percentage korteketenbedrijven in de groep met opvolger (bijna 15%) ligt iets hoger dan voor de groep zonder opvolger (12,5%).

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, percentage bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar de kenmerken economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Utrecht, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeer klein	860	11,4%	-1%
Klein	367	16,9%	2%
Middelgroot	488	12,7%	0%
Groot	516	15,9%	2%
Zeer groot	90	31,1%	12%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	201	16,9%	-0,4%
40 - 50	414	15,2%	-0,9%
50 - 65	1.121	15,2%	1,0%
65 en ouder	585	11,1%	1,8%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Utrecht met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdien capaciteit)-klassen, * 1.000 euro; Zeer klein: <25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeer groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Relatie met multifunctionele activiteiten

De afzet via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele activiteiten op het bedrijf. Voor bedrijven met agrotourisme, boerderijeducatie of zorg ligt het aandeel bedrijven dat ook een korte ketenbedrijf is tussen de 30 en 40%. Met name het percentage bij zorgboerderijen blijft achter bij het landelijke beeld. In Utrecht doen veel bedrijven aan agrarisch natuurbeheer, een op de zeven verkoopt ook producten via een korte keten. Niet verrassend: bijna alle bedrijven die zelf landbouwproducten verwerken zijn bedrijven met afzet via korte ketens.

Van de 125 biologische bedrijven in Utrecht zet bijna de helft (44%) producten af via een korte keten. Dit is ruim 5 procentpunten hoger dan landelijk. De bedrijven met een gangbare productiewijze blijven steken op 12,5%, ongeveer het landelijke niveau.

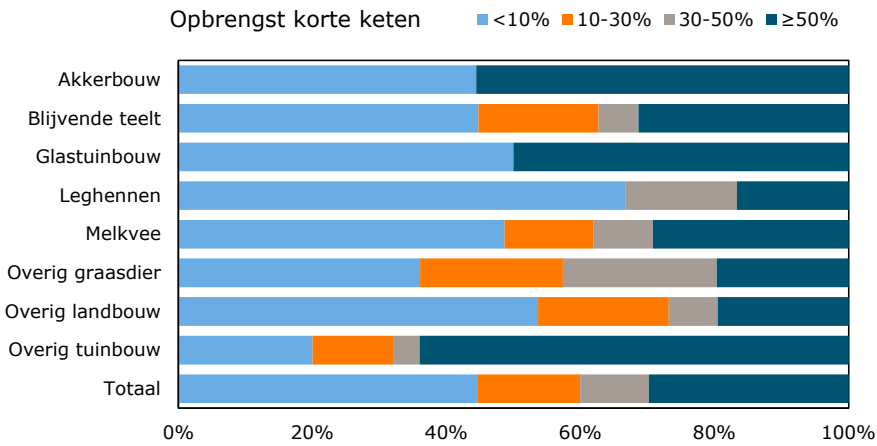
Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, percentage bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Utrecht, 2020

Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	12	17%	3%
agrotourisme	136	31%	2%
boerderij educatie	93	40%	-4%
natuurbeheer	737	15%	-1%
opwekking duurzame energie voor leverij	171	23%	6%
stalling van goederen / dieren	274	16%	0%
verwerking landbouwproducten	82	92%	4%
zorgboerderij	47	30%	-6%

Bron: Landbouwtelling.

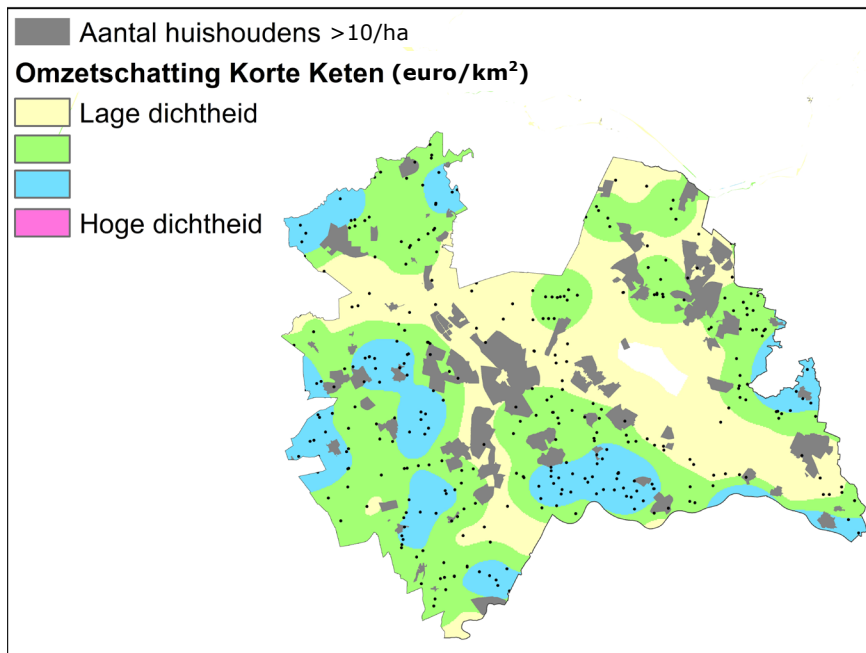
Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Bekijken we het beeld voor heel Utrecht dan geeft bijna 45% van de bedrijven aan dat dit niet meer dan 10% van de omzet is (figuur 2). Dit geldt in meer of mindere mate voor de meeste bedrijfstypen, met uitzondering van de overige tuinbouw. Hier staat tegenover dat bijna 30% heeft aangegeven dat meer dan de helft van de omzet via korte ketens binnenkomt. Het is opvallend dat sommige agrarische ondernemers een relatieve lage opbrengst (<10%) opgeven en andere een relatieve hoge opbrengst (>= 50%).

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, naar bedrijfstype in Utrecht, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via korte ketens bevinden zich verspreid over heel de provincie (zie punten in figuur 3). Meerdere regio's, zoals gebieden in de Kromme Rijnstreek, de Lopikerwaard, het veenweidegebied en Gelderse Vallei hebben een hoge omzetsdichtheid. Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid, zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Utrecht, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Utrecht. Dit betreft een bedrag van rond de 31 miljoen euro per jaar. Ongeveer 45% hiervan is afkomstig uit de melkveehouderij, gevolgd door de blijvende teelt (bijna een vijfde deel) en de leghennenhouders (14%).

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Utrecht

Gesprekspartners hebben ook huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Utrecht. Op sommige punten is dit aangevuld met wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Utrecht

Onderscheidend vermogen is in deze sessie een veel benoemd knelpunt in de korte keten (figuur 4). Hoe ga je als ondernemer zorgen dat jouw product uit het schap wordt gepakt en wat doe je als ondernemer nu anders dan de rest? Aanwezigen gaven aan dat de ondernemer een bepaalde volhardendheid moet hebben om het korteketensegment van het bedrijf tot een succes te brengen. Dit gaat verder dan communicatie: men moet in staat zijn om de klant te bewegen om zijn producten te kopen. En dit moet uiteindelijk gebeuren in een markt die hypercompetitief is.

Logistiek was een veelbesproken punt. Hierbij zijn punten zoals inzicht in de markt, samenwerking, en het verdienmodel garanderen cruciaal.

Ook de **gezamenlijke verantwoordelijkheid in de korte keten** werd benoemd in deze sessie. Zowel boeren, overheden en ketenpartijen moeten verantwoordelijkheid nemen om gezamenlijk succes te hebben. Samenwerking is uiterst belangrijk. Met clustervorming zou de korte keten een succes kunnen worden. Je hebt hierbij onder andere iemand nodig in die regio die kennis van vraag en aanbod bij elkaar brengt.

De stakeholders in deze sessie geven aan dat overheden (hierbij is specifiek de provincie genoemd) kunnen helpen bij bijvoorbeeld het verstevigen van het netwerk, het aanstellen van een voedselmakelaar of programma's door te zetten en uit te bereiden. Overigens vroeg een van de deelnemers zich af of het al te druk zou kunnen zijn met korte ketens in het Kromme Rijngebied.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067